

Alina GRYNIA*

 <https://orcid.org/0000-0002-3349-7020>

ZMIANY W HANDLU ZAGRANICZNYM KRAJÓW BAŁTYCKICH PO WEJŚCIU DO UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt

Przedmiot badań: Handel zagraniczny jest tym obszarem, w którym efekty przystąpienia krajów bałtyckich (Litwy, Łotwy i Estonii) do ugrupowania integracyjnego przejawiały się relatywnie szybko. Zasadniczo zmieniły się warunki wymiany ze wszystkimi krajami, które wynikały z liberalizacji obrotów wewnątrz ugrupowania oraz przyjęcia zasad wspólnej polityki handlowej z krajami trzecimi. Zmiany te, w myśl teorii integracji, powinny skutkować kreacją i przesunięciem strumieni handlowych.

Cel badawczy: Celem analizy w niniejszym artykule jest wykazanie, że wskazane zmiany wynikające z integracji gospodarczej były czynnikami, które wpłynęły na rozmiary i strukturę handlu zagranicznego krajów bałtyckich.

Metoda badawcza: Oceny zaistniałych zmian w handlu zagranicznym krajów bałtyckich dokonano na podstawie analizy obrotów towarowych ogółem oraz w podziale na rodzaje produktów według klasyfikacji SITC. Szczególną uwagę skoncentrowano na udziale w tym handlu obrotów wewnątrzspółnotowych, jak również na zmianach w zakresie wymiany towarowej krajów bałtyckich z resztą świata. Okres badawczy obejmuje lata 2005–2018, a dane do obliczeń zaczerpnięto z bazy Eurostatu.

Wyniki: Z przeprowadzonego badania wynika, że efekt kreacji handlu był bardziej widoczny przed przystąpieniem krajów bałtyckich do ugrupowania integracyjnego niż po nim. Odnotowano także przesunięcie handlu w kierunku pozawspółnotowym, natomiast w handlu wewnętrznym – w kierunku nowych krajów członkowskich.

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, integracja gospodarcza, kraje bałtyckie.

Klasyfikacja JEL: F15, F41.

---

* Dr hab., Filia Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny, Katedra Ekonomii i Europeistyki; e-mail: grynia@uwb.edu.pl

1. Wstęp

Kraje bałtyckie – Estonia, Łotwa i Litwa – często są postrzegane jako jeden region, ponieważ w ciągu ubiegłych stuleci wytworzyły się między nimi ściśle powiązania społeczne i gospodarcze. Naturalna integracja znajdowała poparcie w poczuciu wspólnoty sąsiedzkiej i swoistej tożsamości uwarunkowanej historyczną, przestrzenną i przyrodniczą spójnością całego regionu. Są to relatywnie małe gospodarki, najważniejszym uwarunkowaniem geopolitycznym których jest usytuowanie nadmorskie oraz sąsiedztwo Rosji. Do 1990 r. Litwa, Łotwa i Estonia należały do grona 15 republik radzieckich, zaś po odzyskaniu niepodległości wszystkie trzy państwa przystąpiły do radykalnej transformacji systemowej. Silnym impulsem do intensyfikowania zmian było dążenie krajów bałtyckich do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej. Układy stowarzyszeniowe zostały ratyfikowane i weszły w życie w 1998 r. Po podpisaniu umów międzynarodowych, ustanawiających stowarzyszenie pomiędzy Unią Europejską a kandydującymi krajami, rozpoczął się dla nich okres przejściowy. Proces negocjacji akcesyjnych został zakończony pod koniec 2002 r., a 1 maja 2004 r. kraje te wraz z innymi ośmioma stały się „nowymi” członkami Wspólnoty.

Konieczność dostosowania się do unijnych reguł funkcjonowania wymusiła wprowadzenie gruntownych zmian w dotychczasowych zasadach prowadzenia handlu ze wszystkimi partnerami. Zmiany te głównie wynikały z włączenia się do jednolitego rynku wewnętrznego UE (likwidacja barier w przepływie towarów) oraz realizacji wspólnej polityki handlowej w stosunku do krajów pozaunijnych (trzecich). Zgodnie z teorią integracji ukształtowanie się nowych stosunków handlowych powinno prowadzić do wystąpienia wielu korzyści, które są nazywane efektem kreacji handlu oraz przesunięcia w handlu. Celem tego artykułu jest ocena zmian w handlu zagranicznym krajów bałtyckich wynikających z integracji. Aby zweryfikować wystąpienie spodziewanych efektów, przeprowadzona zostanie analiza obrotów towarowych ogółem oraz przekształceń w kierunkach i strukturze towarowej handlu zagranicznego krajów bałtyckich w okresie poakcesyjnym.

2. Efekty integracji w handlu zagranicznym¹

W zależności od potrzeb badacza integrację międzynarodową można rozpatrywać w kontekście integracji gospodarczej, politycznej, społecznej, kulturowej lub militarnej². Nie pomniejszając znaczenia pozostałych aspektów integracji, z punktu widzenia prowadzonych rozważań najistotniejsze wydają się aspekty gospodarcze. Za główny cel międzynarodowej integracji gospodarczej krajów słabiej rozwiniętych uznaje się przyspieszenie tempa rozwoju gospodarczego i zmniejszenie luki rozwojowej. Wymienione cele stanowiły podstawę dążeń integracyjnych krajów bałtyckich.

Bella Balassa, jeden z twórców teorii integracji, postrzega ją i jako proces, i jako stan. Świadome dążenie państw do pogłębiania więzi w kierunku scalania gospodarek narodowych traktowane jest jako proces, tymczasem pełne zintegrowanie gospodarek narodowych interpretuje się jako układ docelowy, tj. stan³. Z powyższego podejścia do definiowania integracji wynika jej podział na etapy. W dochodzeniu do pożądanego stanu integracji gospodarki uczestniczące państwa przechodzą przez 5 następujących po sobie etapów zintegrowania, charakteryzujących się różnym stopniem zaawansowania procesów integracyjnych. W zależności od zakresu eliminacji barier oraz zaawansowania współpracy instytucjonalnej wyróżnia się: strefę wolnego handlu, unię celną, wspólny rynek, unię walutową i gospodarczą oraz pełną integrację gospodarczą (unia polityczna)⁴. Najniższym poziomem integracji jest strefa wolnego handlu polegająca na ustanowieniu porozumienia między uczestnikami w zakresie zniesienia ceł i innych barier w obrocie towarami. Bardziej zaawansowaną formą współpracy w zakresie obrotów handlowych jest Unia celna polegająca na ujednocnieniu polityki handlowej wobec państw trzecich. Na trzecim etapie integracji (Wspólny rynek) następuje dalsza liberalizacja w przepływie czynników produkcji oraz usług. Wspólny rynek jest rynkiem czterech swobód: prze-

¹ Do napisania tej części tekstu autorka wykorzystała swoją wcześniejszą publikację: **A. Grynia**, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Litwy po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2018.

² **Mucha-Leszko B.**, *Korzyści międzynarodowej integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej*, w: **W. Bienkowski, S.I. Bukowski, G. Olszewska** (red.), *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2012, s. 16.

³ **D. Kabat, Z. Rudnicki**, *Integracja międzynarodowa: problemy konceptualizacji i definicji*, Zeszyty Naukowe, nr 795, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2009, s. 58–59.

⁴ **B. Balassa**, *The Theory of Economic Integration*, George Allen & Urwin LTD, London 1961; **S. Ładyka**, *Teoretyczne aspekty korzyści z międzynarodowej regionalnej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2001, s. 23.

pływu towarów, usług, kapitału i osób. Z kolei Unia gospodarcza i walutowa dodatkowo obejmuje wprowadzenie wspólnej waluty i unifikację polityki pieniężnej i fiskalnej. Ostatnim poziomem integracji jest tzw. pełna lub polityczna integracja, która oznacza unifikację polityk i powołanie władzy ponadnarodowej. Zaproponowany podział stosuje się w teorii integracji, w praktyce natomiast etapy te nie muszą występować kolejno, mogą także przeplatać się lub występować osobno.

Każde państwo, które dąży do integracji gospodarczej, zakłada, że przyniesie ona jemu korzyści, które obejmują wiele obszarów. Na szczególną uwagę zasługują efekty integracji handlowej wynikające ze zniesienia ceł w handlu między państwami członkowskimi oraz przyjęcia zasad i instrumentów wspólnej polityki handlowej z krajami trzecimi. Znaczenie tej integracji wynika z tego, iż wspomniany proces obejmuje trzy główne etapy integracji – strefę wolnego handlu, unię celną i wspólny rynek. Wśród koncepcji badawczych w tym obszarze duże znaczenie przypisuje się teorii unii celnej Jacoba Vintera⁵. Autor ten skutki handlowe rozpatruje w dwóch ujęciach: statycznym (krótkookresowym) oraz dynamicznym (długookresowym). W ujęciu statycznym wprowadzenie wolnego handlu prowadzi do powstawania dwóch efektów: kreacji i przesunięcia handlu. Natomiast długookresowe efekty wynikają z dostosowań gospodarek do zachodzących zmian w wymianie handlowej⁶.

Efekt kreacji handlu polega na tworzeniu nowych strumieni wymiany handlowej w wyniku bardziej efektywnej alokacji zasobów. Zniesienie barier handlowych, które dotychczas chroniły rynek krajowy przed importem towarów bardziej konkurencyjnych, sprawia, że część krajowej produkcji staje się nieefektywna i zostaje zastąpiona tańszym importem. Skutkuje to wystąpieniem nowego strumienia wymiany w postaci importu towarów od efektywniejszego

⁵ **J. Viner**, *The Customs Union Issue*, Published The Carnegie Endowment for International Peace, New York 1950.

⁶ Wspomniane efekty są szeroko opisane w literaturze przedmiotu, np. **A. Zielińska-Głębocka**, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej – teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997; **J. Barcz**, **E. Kawecka-Wyżykowska**, **K. Michalowska-Gorywoda**, *Integracja europejska w okresie przemian. Aspekty ekonomiczne*, PWE, Warszawa 2016; **E.M. Pluciński**, *Konkurencyjność strukturalno-czynnikowa polskiego handlu na rynku UE w latach 2002–2012*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2015; **J. Świerkocki**, *Zarys ekonomii międzynarodowej*, PWE, Warszawa 2011; **P. Bożyk**, **J. Misala**, **M. Puławski**, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 2002; **A. Budnikowski**, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006; **Z. Wysokińska**, **J. Witkowska**, *Integracja europejska: rozwój rynków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001 i inne.

producenta, który wypiera droższą produkcję krajową. Efekt kreacji handlu rozpatrywany jest zazwyczaj jako proces wystąpienia dwóch skutków: konsumpcyjnego (kreacja dodatkowego popytu) i produkcyjnego (przesunięcie uwolnionych krajowych zasobów produkcyjnych do bardziej efektywnych dziedzin wytwarzania)⁷.

Eliminacja barier wewnątrz ugrupowania i ich utrzymanie w wymianie z krajami trzecimi prowadzi zazwyczaj do wzrostu strumieni handlu wewnątrz ugrupowania, który zazwyczaj odbywa się kosztem importu pochodzącego od bardziej efektywnych dostawców z państw trzecich, co skutkuje tzw. efektem przesunięcia. Przesunięcie strumieni handlowych ma negatywny skutek dla państw trzecich, ponieważ prowadzi do zastępowania importu z tych krajów importem z innego państwa członkowskiego i prowadzi do utraty udziałów rynkowych w poszczególnych państwach ugrupowania.

W dłuższym okresie ujawniają się też efekty dynamiczne związane z rozłożoną w czasie reakcją konsumentów, firm, instytucji publicznych oraz siły roboczej na zmiany warunków rynkowych. Efekt ten często też jest nazywany efektem restrukturyzacyjnym. Najczęściej wymienianymi efektami długookresowymi są: poprawa konkurencyjności produkcji, wynikająca z jej restrukturyzacji i modernizacji, ujawnienie się korzyści skali produkcji w postaci spadku jednostkowych kosztów produkcji, podejmowanie prac badawczo-rozwojowych oraz wzrostu eksportu (wynik powiększenia rozmiarów rynku), rozszerzenie wymiany wewnątrzgałęziowej (jednoczesnego eksportu i importu), wzrost napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do kraju członkowskiego i inne⁸.

Hipotezą badawczą będzie przypuszczenie, iż zmiany wynikające z integracji handlowej krajów bałtyckich będą polegać na: wzroście wymiany z krajami członkowskimi Unii Europejskiej, wzroście importu, zmianie kierunków handlu i jego struktury rzeczowej.

3. Zmiany w zakresie obrotów handlowych

Jak można się było spodziewać, postępująca liberalizacja obrotów handlowych krajów bałtyckich z krajami Unii Europejskiej zaowocowała wzrostem rozmiarów zarówno eksportu, jak i importu ogółem, co potwierdzają dane Eurostat przedstawione w tabeli 1.

⁷ A. Grynia, *Międzynarodowa...*, s. 72.

⁸ *Ibidem*, s. 73.

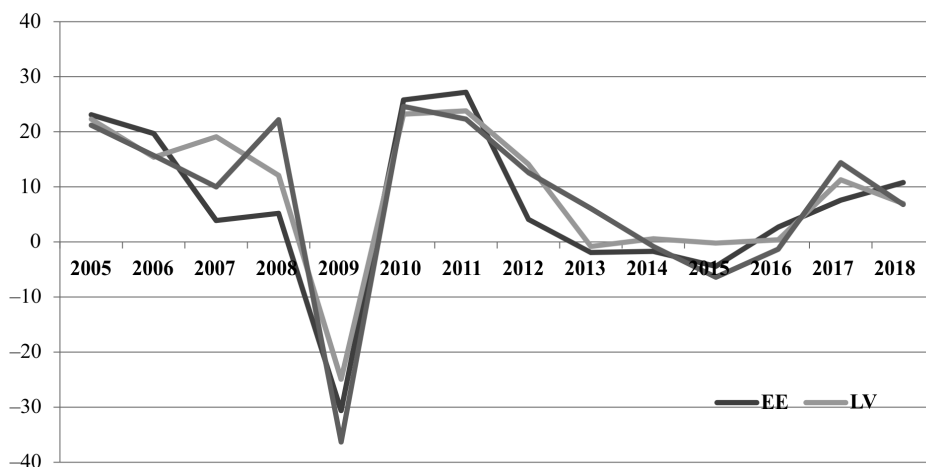
TABELA 1: *Obroty towarowe handlu zagranicznego krajów bałtyckich, mln EUR (ceny bieżące)*

Kraje	Eksport			Import			Bilans handlowy		
	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana
Estonia	6201,9	14 429,4	↑ 8227,5	8229,6	16 203,5	↑ 7973,9	-2027,7	-1774,1	↓ 253,6
Łotwa	4148,6	13 304,4	↑ 9155,8	6990,7	16 391,9	↑ 9401,2	-2842,1	-3087,5	↑ 245,4
Litwa	9490,1	28 331,5	↑ 18 841,4	12 497,7	30 955,4	↑ 18 457,7	-3007,6	-2623,9	↓ 383,7

Źródło: opracowanie własne.

W analizowanym okresie wartość eksportu w cenach bieżących wzrosła we wszystkich trzech krajach, najbardziej znacząco na Łotwie (3,2-krotnie) oraz na Litwie (3-krotnie). Tymczasem w Estonii wartość eksportu wzrosła nieco mniej – 2,3-krotnie. Podobne zmiany zaszły również w imporcie, wartość którego wzrosła ok. 2,5-krotnie na Litwie i Łotwie oraz 2-krotnie w Estonii. Z czego można wnioskować, iż eksport w krajach bałtyckich wzrastał szybciej niż import. Mimo to saldo wymiany handlowej pozostawało ujemne w całym badanym okresie. Co prawda większy wzrost wartości eksportu spowodował zmniejszenie się ujemnego salda wymiany na Litwie (o ok. 384 mln EUR) oraz w Estonii (ok. 254 mln EUR). W przypadku Łotwy miał miejsce wzrost deficytu handlowego o 245 mln EUR.

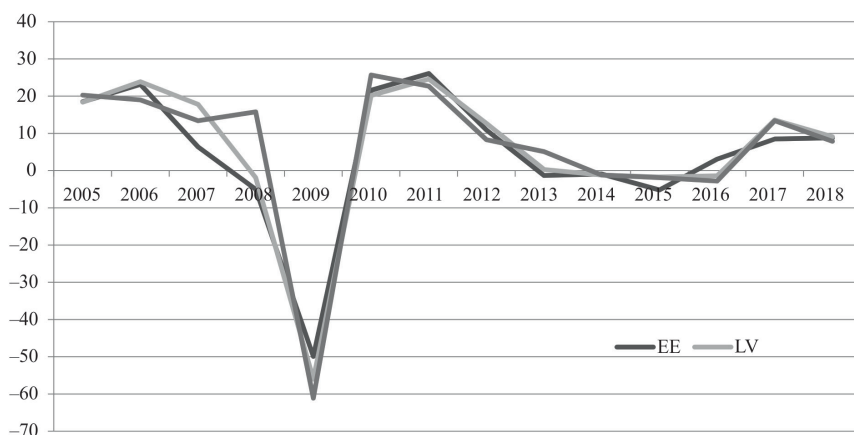
W okresie pierwszych czterech lat po wejściu do ugrupowania (2005–2008) wartość eksportu krajów bałtyckich stosunkowo stabilnie wzrastała. Szczególnie imponujący wzrost miał miejsce w przypadku Litwy – ponad 22% w 2008 r. w porównaniu do roku poprzedniego. Tendencja wzrostowa została zakłócona w 2009 r., co wynikało z załamania gospodarek krajów bałtyckich i ich partnerów handlowych wskutek kryzysu światowego. Największego spadku eksportu doznała Litwa – o ponad 36%. Dla pozostałych dwóch krajów spadek ten był nieco łagodniejszy – ok. 25% w przypadku Łotwy oraz ok. 31% w Estonii. W kolejnych latach tempo wzrostu eksportu cechuje się dużą zmiennością, chociaż generalnie zaobserwować można tendencję wzrostową. Wyjątek stanowią lata 2013–2015 dla wszystkich badanych krajów.

WYKRES 1: *Tempo wzrostu eksportu krajów bałtyckich w latach 2005–2018 (r.r., w %)*

Źródło: opracowanie własne.

Podobną tendencję zmian można zaobserwować także w przypadku importu krajów bałtyckich. Dynamiczny wzrost w okresie pierwszych trzech lat został zaburzony już w 2008 r. dla Estonii i Łotwy i w 2009 r. dla wszystkich krajów. Największy spadek odnotowała Litwa (ponad 61%), zaś najmniejszy Estonia (ok. 50%). Kolejne lata cechuje zmienna dynamika wzrostu, a w okresie 2014–2015 miał miejsce spadek tempa wzrostu we wszystkich krajach.

Należy również odnotować, iż po przystąpieniu krajów bałtyckich do UE ich eksport rósł średnio o ok. 7,8% rocznie, do czego w znacznym stopniu przyczynił się dynamiczny wzrost cen światowych, zwłaszcza surowców i żywności. W największym stopniu do wzrostu eksportu krajów bałtyckich przyczyniły się Łotwa (8,8%) i Litwa (7,9%), zaś w Estonii wskaźnik ten kształtował się na poziomie 6,5% w skali roku. Tymczasem średnioroczny wzrost importu w krajach bałtyckich wynosił 5,4%. Litewski import rósł najszybciej (6,0%), a estoński najwolniej – 4,6%. Jak wynika z oszacowanych wskaźników tempa wzrostu było ono wyższe dla eksportu niemal we wszystkich latach badanego okresu. Globalne spowolnienie gospodarcze przełożyło się na znaczący spadek obrotów handlowych badanych krajów. Jednakże spadek wartości eksportu nie był tak silny jak importu, okazał się on bardziej odporny na wstrząsy.

WYKRES 2: *Tempo wzrostu importu krajów bałtyckich w latach 2005–2018 (r.r., w %)*

Źródło: opracowanie własne.

4. Struktura geograficzna obrotów handlowych krajów bałtyckich

Wykonane obliczenia na podstawie danych Eurostatu pokazują, iż kraje członkowskie Unii Europejskiej były i pozostają dominującymi partnerami w wymianie handlowej krajów bałtyckich. Co więcej, ta grupa krajów była najważniejszym odbiorcą produktów krajów bałtyckich jeszcze przed ich akcesją do UE. W 2002 r. blisko 77% estońskiego eksportu i ok. 63% łotewskiego przypadało na kraje wspólnotowe. W przypadku Litwy wskaźnik ten kształtował się na znacznie niższym poziomie (55%), lecz wzrastał szybciej niż w Estonii i Łotwie i w 2007 r. zbliżał się do 65%. Zás pozostałe dwa kraje realizowały w tym czasie ponad 70% swojej produkcji na rynkach krajów UE (tabela 2).

TABELA 2: *Wymiana handlowa krajów bałtyckich z krajami członkowskimi UE (%)*

Kraje	Udział eksportu do UE w eksporcie ogółem			Udział importu z UE w imporcie ogółem		
	2007	2018	Zmiana, p.p.	2007	2018	Zmiana, p.p.
Estonia	70,3	68	↓2,3	78,6	76,6	↓2
Łotwa	72,5	66,8	↓5,7	77,5	74,7	↓2,8
Litwa	64,8	58,6	↓6,2	68,4	68,2	↓0,2

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnych latach (2007–2018) można zaobserwować tendencję spadku udziału krajów członkowskich UE w całkowitej wartości eksportu wszystkich trzech krajów. Reorientacja eksportu w kierunku krajów pozaunijnych najbardziej uwidoczniła się w przypadku Litwy, gdzie udział eksportu do UE w eksporcie tego kraju zmalał o ponad 6 p.p. i stanowił w 2018 r. blisko 60%. Łotwa również znacznie zmieniła strukturę geograficzną swojego eksportu, zwiększając udział krajów trzecich w eksporcie o blisko 6 p.p. w badanym okresie. W Estonii, podobnie jak w dwóch innych krajach, miał miejsce spadek udziału krajów UE w eksporcie, lecz znacznie mniejszy – nieco ponad 2 p.p.

Podobne tendencje można zaobserwować również po stronie importu krajów bałtyckich. W 2002 r. wszystkie kraje przywoziły przeważającą część dóbr z krajów wspólnotowych, a ich udział w całkowitym krajowym imporcie kształtował się odpowiednio: 75% – dla Łotwy, 66% – Estonii oraz 55% – Litwy. W kolejnych latach okresu przedakcesyjnego i tuż po wejściu do UE ww. wskaźniki dynamicznie wzrastały. W 2007 r. około 78% przywożonych do Estonii i Łotwy produktów pochodziło z rynku UE, na Litwie natomiast – nieco ponad 68%. Dane przedstawione w tabeli 2 pozwalają wnioskować o ogólnej tendencji spadkowej znaczenia dostawców z krajów UE w okresie 2007–2018. Udział produktów przywożonych do Łotwy i Estonii spoza wspólnego unijnego rynku wzrósł odpowiednio o 2,8 p.p. i 2 p.p. W przypadku Litwy spadek udziału krajów UE w imporcie (wzrost udziału krajów trzecich) był mniej odczuwalny – zmiana o 0,2 p.p. Warto jednak odnotować, iż udział krajów spoza wspólnego unijnego rynku w przypadku Litwy był najwyższy (w porównaniu do Łotwy i Estonii) zarówno dla eksportu, jak i importu.

Przegląd rocznych danych obrazujących zmiany w obrotach towarowych krajów bałtyckich z krajami UE oraz krajami trzecimi w okresie poakcesyjnym pozwala zauważyć, że tempo wzrostu zarówno eksportu, jak i importu w handlu z krajami spoza wspólnego rynku było szybsze. Poza tym spadek wartości importu w latach 2009–2013 (kryzys światowy, kryzys walutowy w strefie euro, pogorszenie wyników gospodarki Niemiec i USA) był mniejszy niż eksportu, co świadczy o mniejszej jego wrażliwości na pogorszenie koniunktury⁹.

Omówione tendencje wpłynęły na zmiany struktury geograficznej wymiany handlowej krajów bałtyckich. Zarówno w eksporcie, jak i w imporcie nastąpiło przesunięcie kierunków wymiany towarowej z rynku wewnątrzspółnotowego na rynki krajów trzecich. Średni udział eksportu do UE w eksporcie krajowym

⁹ **World Trade Report 2013**, WTO, Geneva, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr13_e.htm; stan na 12.02.2020 r.

w analizowanym okresie dla krajów bałtyckich kształtował się na poziomie 65,7%, co jest nieco powyżej średniej dla całego ugrupowania (64,7%). Na rynki krajów spoza UE trafia nieco ponad 34% towarów wytworzonych na rynku krajów bałtyckich. Tymczasem średni udział dostaw z rynku wewnątrzspółnotowego wynosił w latach poakcesyjnych 63 wobec 61% dla wszystkich krajów członkowskich. Zaś przeciętny udział krajów trzecich w eksporcie krajów bałtyckich kształtuje się na poziomie 34%, a w imporcie – 37%. Wskaźniki te są nieco niższe niż przeciętne wartości dla całego ugrupowania (odpowiednio 35% i 38%), co świadczy o mniejszym znaczeniu rynków pozaunijnych dla krajów bałtyckich niż dla większości krajów członkowskich.

Odnotować także należy zmiany w kierunkach wymiany wewnętrznej, a mianowicie postępujące przesunięcie w kierunku tzw. „nowych” krajów członkowskich. Tuż po wschodnim rozszerzeniu bardzo dynamicznie zaczęła wzrastać wartość eksportu i importu krajów bałtyckich do (z) tej grupy krajów, chociaż od 2008 r. najszybciej wzrastały obroty handlowe z krajami trzecimi. Szczególnie ważne miejsce w wymianie towarowej nowe kraje UE zajmują w przypadku Litwy i Łotwy. Tabela 3 przedstawiająca listę najważniejszych partnerów handlowych dowodzi, iż kraje te łączą ściśle powiązania handlowe z krajami sąsiednimi. Zestawienie pięciu największych partnerów, na których przypada ok. 50% obrotów, pokazuje strukturę eksportu i importu krajów bałtyckich w 2018 r.

TABELA 3: *Udział najważniejszych partnerów (TOP-5) w obrotach handlowych krajów bałtyckich w 2018 r.*

Eksport (udział, %)			Import (udział, %)		
Estonia	Łotwa	Litwa	Estonia	Łotwa	Litwa
Finlandia – 16	Litwa – 15	Rosja – 14	Finlandia – 13	Litwa – 17	Rosja – 15
Szwecja – 11	Rosja – 14	Łotwa – 10	Niemcy – 10	Niemcy – 11	Niemcy – 12
Łotwa – 10	Estonia – 11	Polska – 8	Rosja – 9	Polska – 9	Polska – 11
USA – 6	Szwecja – 7	Niemcy – 7	Litwa – 9	Rosja – 8	Łotwa – 7
Niemcy – 6	Niemcy – 7	USA – 5	Szwecja – 9	Estonia – 8	Włochy – 5
pozostałe – 51	pozostałe – 46	pozostałe – 56	pozostałe – 50	pozostałe – 47	pozostałe – 50

Źródło: opracowanie własne.

Łotwa realizuje ok. 26% swoich towarów na rynkach pozostałych dwóch krajów bałtyckich, zaś 34% krajowego importu napływa z Litwy, Estonii i Polski. Najważniejszym partnerem handlowym dla tego kraju jest Litwa.

Podobnie sytuacja kształtuje się w litewskiej wymianie towarowej. Na Łotwę i Polskę przypada 18% eksportu i tyle samo importu tego kraju. W przypadku relacji handlowych Estonii nowe kraje członkowskie odgrywają znacznie mniejszą rolę, dominują tu „stare” kraje UE – Finlandia, Szwecja oraz Niemcy. Na wyżej wymienione kraje przypada 33% eksportowanych estońskich towarów oraz 32% sprowadzanych do kraju. Z grupy nowych krajów członkowskich w przypadku eksportu większego znaczenia nabrał rynek łotewski (11%), zaś w imporcie – litewski (9%). Warto odnotować duże znaczenie Niemiec jako partnera handlowego dla wszystkich trzech krajów zarówno w eksporcie, jak i w imporcie. W szczególności dotyczy to importu – 33% niemieckich towarów trafia na rynki krajów bałtyckich.

Z grupy krajów pozaunijnych największe udziały w eksporcie krajów bałtyckich mają dwa kraje – USA i Rosja. Rosja pozostaje głównym odbiorcą litewskich towarów (14% krajowego eksportu) oraz znaczącym – łotewskich. W przypadku Estonii udział tego kraju jest znacznie niższy i istotnego znaczenia jako rynek zbytu nie stanowi. Tymczasem rynek amerykański absorbuje 6% estońskich towarów. W imporcie natomiast znaczenie rynku rosyjskiego dla wszystkich krajów bałtyckich jest znaczące, szczególnie dla Litwy (15% krajowego importu). Chodzi tu przede wszystkim o sprowadzane surowce, których te kraje nie posiadają – ropa naftowa, gaz ziemny, produkty mineralne, metale szlachetne i inne. Aby zmienić ten stan rzeczy, kraje bałtyckie aktywnie poszukują innych dostawców z UE oraz poza jej granicami.

5. Struktura towarowa eksportu i importu krajów bałtyckich

Struktura towarowa wymiany handlowej krajów bałtyckich zostanie przedstawiona według Standardowej Klasyfikacji Handlu Międzynarodowego SITC (*Standard International Trade Classification, Rev. 3*), co pozwoli określić najważniejsze działy eksportu i importu tych krajów oraz dynamikę ich zmian. W ramach SITC wyszczególnia się następujące sekcje:

- SITC 0–1 – Żywność, napoje i wyroby tytoniowe;
- SITC 2–4 – Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw;
- SITC 3 – Paliwa mineralne, oleje, smary i materiały pokrewne;
- SITC 5 – Chemikalia i produkty pokrewne;
- SITC 6–8 – Inne towary przemysłowe;
- SITC 7 – Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy;
- SITC 9 – Towary, gdzie indziej niewymienione.

W tabelach 4 i 5 przedstawiono oszacowane udziały poszczególnych grup towarowych w eksporcie i imporcie krajów bałtyckich w latach 2005 i 2018. Z uwagi na znikomy udział w strukturze sekcja SITC 9 została w analizie pominięta.

TABELA 4: *Struktura eksportu krajów bałtyckich według głównych grup towarowych w latach 2005 i 2018, w % i p.p.*

Sekcje	ESTONIA			ŁOTWA			LITWA		
	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana
SITC 0–1	6,6	7,5	0,9	11,2	18,8	7,6	12	15,8	3,8
SITC 2–4	10,1	9,8	–0,3	21,2	14,4	–6,8	5,5	5,5	0
SITC 3	7,4	14,8	7,4	8,9	3,7	–5,2	27,1	15,3	–11,8
SITC 5	5,2	6,4	1,2	6,3	9,4	3,1	8,7	15,1	6,4
SITC 7	35,1	30,5	–4,6	13,1	24,6	11,5	20,5	20,2	–0,3
SITC 6–8	35,3	30,4	–4,9	39,2	29,2	–10	26,2	28	1,8

Źródło: opracowanie własne.

W eksporcie Estonii w 2018 r. dominowały dwie grupy towarowe: maszyny i urządzenia (SITC 7) oraz towary przemysłowe sklasyfikowane w sekcjach 6 i 8 (SITC 6–8). Stanowiły one razem ok. 61% estońskiego eksportu. Pomimo iż udział wspomnianych grup towarowych zmalał w analizowanym okresie (2005–2018) o ok. 5 p.p., to nadal stanowią one trzon estońskiego eksportu. Znaczącą pozycję w strukturze eksportu zajmują także paliwa mineralne, udział których dynamicznie wzrastał w badanym okresie do ok. 15%.

W strukturze łotewskiego eksportu wiodąca rola przypada na towary przemysłowe, udział których zmalał w ciągu badanego okresu o 10 p.p., lecz pozostaje najwyższy – 29% krajowego eksportu w 2018 r. Kolejne 25% wywożonych towarów to maszyny i urządzenia, znaczenie których dynamicznie wzrastało (o 11,5 p.p.). Trzecią pozycję w strukturze zajmują żywność i napoje (SITC 0–1), ich udział zbliża się do 19% i wykazuje tendencję wzrostową.

Najważniejszą rolę w eksporcie Litwy, podobnie jak w przypadku pierwszych dwóch krajów, mają towary przemysłowe (SITC 6–8) oraz maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (SITC 7). Udział tych sekcji w 2018 r. stanowił 49% ogółu eksportu. W analizowanym okresie udział towarów przemysłowych wzrósł o blisko 2 p.p., zaś maszyn i urządzeń nieznacząco zmalał (o 0,3 p.p.). Udział

kolejnych trzech sekcji – SITC 0–1 (żywność i napoje), SITC 3 (paliwa mineralne) oraz SITC 5 (chemikalia) – mają podobne znaczenie w eksporcie tego kraju i przypada na nie po ok. 15% z nieznaczną dominacją żywności i napojów.

W badanych latach największą część importu krajów bałtyckich stanowiły maszyny i urządzenia (SITC 7) oraz towary przemysłowe (SITC 6–8). Ich łączny udział w strukturze importu kształtował się następująco: 59,7% dla Estonii, 58,1% dla Łotwy i 49,2 dla Litwy (tabela 5).

TABELA 5: *Struktura importu krajów bałtyckich według głównych grup towarowych w latach 2005 i 2018, w % i p.p.*

Sekcje	ESTONIA			ŁOTWA			LITWA		
	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana	2005	2018	Zmiana
SITC 0–1	7,9	8,9	+1	10,6	15,9	+5,3	7,6	11,1	3,5
SITC 2–4	4,4	4,2	–0,2	4,3	5,1	+0,8	3,9	4,7	+0,8
SITC 3	8,9	14,9	+6	14,8	8,6	–6,2	24,5	20,1	–4,4
SITC 5	9,3	11,4	+2,1	10,8	12,2	+1,4	11,3	14,8	+3,5
SITC 7	41,0	34,4	–6,6	30,3	32,6	2,3	29,5	27,1	–2,4
SITC 6–8	28,3	25,3	–3	29,1	25,5	–3,6	22,9	22,1	–0,8

Źródło: opracowanie własne.

Niemal każdy z tych krajów odnotował spadek udziału wspomnianych grup towarowych w imporcie ogółem w badanym okresie, tym niemniej ich udział pozostaje najwyższy. Istotne znaczenie w imporcie Estonii odgrywają również paliwa mineralne (SITC 3) – ok. 15% krajowego importu, a w imporcie Łotwy – żywność i napoje (SITC 0–1), na które przypada ok. 16%. W strukturze importu Litwy na trzeciej pozycji, podobnie jak w Estonii, uplasowały się paliwa mineralne z udziałem 20%, co generalnie wynika z potrzeby dostarczania surowca dla Rafinerii w Możejkach.

Z przedstawionych informacji wynika, iż w strukturze eksportu w 2018 r. we wszystkich trzech krajach bałtyckich dominowały towary przemysłowe oraz maszyny i urządzenia (pierwsze dwie pozycje). Największy udział tych grup towarowych zanotowała Estonia (ponad 60%), tymczasem na Łotwie i Litwie wspomniane sekcje stanowiły blisko połowę eksportowanych towarów. Porównanie struktury eksportu w dwóch skrajnych latach badanego okresu (2005 oraz 2018) dla pierwszych trzech najważniejszych grup towarowych pokazuje na znaczną stabilność struktury towarowej estońskiego eksportu. Zmiana zaszła tylko w zakresie sekcji SITC 2–4 (surowce niejadalne), która została wyparta

przez paliwa mineralne. Podobne zmiany zaszły także w strukturze łotewskiego eksportu, tyle że do grona trzech dominujących grup towarowych dołączyła w 2018 r. sekcja SITC 0–1 (żywność i napoje), spychając tym samym surowce niejadalne na dalsze pozycje. W strukturze litewskiego eksportu tuż po wejściu do UE dominowały paliwa mineralne, towary przemysłowe oraz maszyny i urządzenia, a ich udziały kształtowały się bardzo podobnie z nieznaczną dominacją pierwszych dwóch. W ciągu kolejnych lat struktura ta praktycznie pozostała bez zmian, tyle że miał miejsce spadek udziału paliw mineralnych na korzyść chemikaliów i żywności.

Bardzo podobne zmiany można zaobserwować także w przypadku struktury importu krajów bałtyckich. Do grona trzech dominujących towarów sprowadzanych do kraju zarówno w 2005 r., jak w 2018 r. wchodziły maszyny i urządzenia oraz towary przemysłowe. W przypadku trzeciej pozycji w strukturze importu Estonii nastąpiło przesunięcie w kierunku paliw mineralnych, a Łotwy – żywności i napojów. Tymczasem struktura importu Litwy w zakresie trzech pierwszych pozycji pozostała bez zmian, tyle że udział maszyn i urządzeń zmalał na korzyść paliw mineralnych.

6. Zakończenie

Z przeprowadzonej analizy wynika, że liberalizacja wymiany towarowej krajów bałtyckich z Unią Europejską była rozłożona w czasie i zaowocowała wzrostem obrotów z krajami ugrupowania jeszcze w okresie przedakcesyjnym, co było widoczne już od 2002 r. Zaznaczyć także należy, iż tempo tego wzrostu w okresie przedakcesyjnym oraz w pierwszych latach członkostwa (do 2007 r.) było szybsze niżeli w późniejszym okresie. Skutkowało to spadkiem udziału krajów unijnych zarówno w eksporcie, jak i imporcie w okresie 2007–2018. Można zatem mówić, że efekt kreacji handlu był bardziej widoczny przed przystąpieniem krajów bałtyckich do ugrupowania integracyjnego niż po nim.

Wspomniany efekt miał większe znaczenie w przypadku nowych krajów członkowskich niżeli starych. Dla Litwy i Łotwy do grona najważniejszych partnerów handlowych wchodzi przede wszystkim kraje sąsiednie, zaś Estonię nadal łączą ścisłe powiązania handlowe z Finlandią i Szwecją. Spadek udziału krajów członkowskich w obrotach handlowych krajów bałtyckich zaowocował wzrostem udziału krajów pozaunijnych, na które przypadało w 2018 r. ok. 35% eksportu krajów bałtyckich oraz ok. 37% importu. Wśród partnerów z grupy krajów spoza UE wyróżniają się dwa kraje – USA oraz Rosja. Ta ostania pozo-

staje najważniejszym partnerem handlowym dla Litwy i znaczącym dla Łotwy. Można zatem mówić o uwidoczniającej się reorientacji handlu krajów bałtyckich (przesunięciu) w kierunku krajów trzecich (obroty z nimi rosną szybciej), jak i w kierunku nowych krajów członkowskich wewnątrz UE.

Zaznaczające się przesunięcie handlu w kierunku pozawspólnotowym można tłumaczyć dynamicznym rozwojem krajów Azji i wzrostem ich udziału w handlu międzynarodowym, jak też wprowadzeniem w życie szeregu dwustronnych umów o preferencjach handlowych przez Unię Europejską¹⁰. Takie umowy ułatwiły wielu krajom świata dostęp do rynku unijnego, np. Stanom Zjednoczonym, które są ważnym partnerem handlowym dla krajów bałtyckich.

Z analizy zmian w zakresie struktury towarowej krajów bałtyckich można wnioskować o dominacji w niej towarów przemysłowych oraz maszyn i urządzeń zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Przy tym zauważono, że struktura ta w analizowanym okresie *de facto* zmieniała się bardzo nieznacznie. Można zatem mówić o przejawieniu się tzw. handlu dwukierunkowego polegającego na jednoczesnym eksporcie i imporcie tych samych grup towarowych. Handel ten (wewnątrzgałęziowy) jest traktowany jako znacznie korzystniejszy w porównaniu z handlem międzygałęziowym, umożliwia on bowiem wszechstronny rozwój gospodarki. Wzrost w obrotach udziału wyrobów podobnych, tj. substytucyjność wymiany, świadczy o wzroście poziomu konkurencyjności gospodarek krajów bałtyckich, co można uważać za ujawnienie się dynamicznych (długookresowych) skutków integracji.

Reasumując, postawiona hipoteza została potwierdzona częściowo. Do takiego wniosku upoważnia fakt bardziej widocznego efektu kreacji handlu przed przystąpieniem krajów bałtyckich do ugrupowania integracyjnego niż po nim oraz przesunięcie handlu w kierunku pozawspólnotowym, bowiem Rosja pozostaje najważniejszym partnerem handlowym dla Litwy i znaczącym dla Łotwy.

Bibliografia

- Balassa B., *The Theory of Economic Integration*, George Allen & Urwin LTD, London 1961.
Barcz J., Kawecka-Wyżykowska E., Michalowska-Gorywoda K., *Integracja europejska w okresie przemian. Aspekty ekonomiczne*, PWE, Warszawa 2016.
Bożyk P., Misala J., Puławski M., *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 2002.

¹⁰ E. Kawecka-Wyżykowska, *Preferencyjne porozumienia handlowe: ułatwienie czy bariera dla wielostronnego systemu handlowego WTO oraz handlu międzynarodowego?*, Referat przygotowany na konferencję w czerwcu 2013 r., www.kawecka.eu/files/Preferencyjne_porozumienia_handlowe-2013.pdf; stan na 5.01.2020 r.

- Budnikowski A.**, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006.
- Eurostat**, *International trade of EU, the euro area and the Member States by SITC product group, ext_lt_intertrd*; stan na 15.01.2020 r.
- Eurostat**, *Trade in goods by top 5 partners in 2018*, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/info-graphs/trade/trade_2018/; stan na 6.01.2020 r.
- Grynia A.**, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Litwy po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2018.
- Kabat D., Rudnicki Z.**, *Integracja międzynarodowa: problemy konceptualizacji i definicji*, *Zeszyty Naukowe*, nr 795, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2009, s. 57–100.
- Kawecka-Wyżykowska E.**, *Preferencyjne porozumienia handlowe: ułatwienie czy bariera dla wielostronnego systemu handlowego WTO oraz handlu międzynarodowego?*, Referat przygotowany na konferencję w czerwcu 2013 r., www.kawecka.eu/files/Preferencyjne_porozumienia_handlowe-2013.pdf; stan na 5.01.2020 r.
- Ladyka S.**, *Teoretyczne aspekty korzyści z międzynarodowej regionalnej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2001.
- Mucha-Leszko B.**, *Korzyści międzynarodowej integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej*, w: W. Bienkowski, S.I. Bukowski, G. Olszewska (red.), *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2012, s. 15–42.
- Pluciński E.M.**, *Konkurencyjność strukturalno-czynnikowa polskiego handlu na rynku UE w latach 2002–2012*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2015.
- Świerkocki J.**, *Zarys ekonomii międzynarodowej*, PWE, Warszawa 2011.
- Viner J.**, *The Customs Union Issue*, Published The Carnegie Endowment for International Peace, New York 1950.
- World Trade Report 2013**, *WTO, Geneva*, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr13_e.htm; stan na 12.01.2020 r.
- Wysokińska Z., Witkowska J.**, *Integracja europejska: rozwój rynków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Zielińska-Głębocka A.**, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej – teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.

Alina GRYNIA

CHANGES IN FOREIGN TRADE OF THE BALTIC COUNTRIES AFTER ACCESSION TO THE EU

Abstract

Background: Foreign trade is the area in which the effects of the Baltic countries' (Lithuania, Latvia and Estonia) accession to the European Union manifested themselves relatively quickly. Basically, the liberalization of trade with the Member States and the adoption of the principles of a common trade policy with third party countries resulted in the changing of the terms of trade with all countries from. These changes, according to integration theory, should result in the creation of as well as the shifting of trade streams.

Research purpose: The purpose of the analysis in this article is to demonstrate that the indicated changes resulting from economic integration were factors that influenced the size and structure of foreign trade in the Baltic States.

Methods: The total commodity turnover and its division into product types according to the SITC classification were analyzed. Attention was particularly focused on the share of intra-Community trade to overall trade, as well as changes in the exchange of goods between the Baltic countries and the rest of the world. The research period covers the years 2005–2018, and the data for the calculations was taken from the Eurostat database.

Conclusions: The study reveals that the effect of creating trade was more visible before the accession of the Baltic countries to the integration group than after. There was also a shift of trade towards non-Community trade, while internal trade shifted towards new member states.

Keywords: foreign trade, economic integration, Baltic countries.